

Олена НЕСТЕРАК

Сценічний блиск інтерпретацій

Протягом березневого тижня (15-21) на малій сцені Київського Молодіжного театру проходили гастролі Дніпропетровського українського театру одного актора «Крик». Два роки тому, також навесні, кияни мали щасливу нагоду познайомитися з творчістю художнього керівника театру, заслуженого артиста України, нині першого лауреата премії імені Л.Курбаса* Михайла Мельника. Його спектаклі «Кара» (М.Гоголь), «Гайдамаки» (Т.Шевченко), «Лоліта» (В.Набоков) вразили сміливістю сценічних інтерпретацій знайомих творів, майстерністю експресивного виразу їхньої сутності та душі, тонким хистом, самовідданою енергією талановитої і надто серйозної гри. А сама зустріч принесла певність щодо гідного майбутнього українського театру, свідомість своєчасності нових тенденцій і мистецьких основ, наявність яких засвідчила творчість Михайла Мельника. Отже, його приїзд із новою роботою став приємною, давно очікуваною подією культурного життя столиці.

Цього разу глядачеві запропоновано драматургічну версію відомого роману Партіка Зюскінда «Das Parfum. Die Geschichte eines Mordlers»** (1985). Герой вистави - Жан-Батіст Гренуй, який належав «до найгеніальніших і найогидніших постатей» Франції XVIII століття, «найкращий ніс Парижа», колекціонер і виробник запахів, король парфюмерного мистецтва і вбивця, одержимий ідеєю створити пахощі любові та стати улюбленцем світу. Поруч із його відразливою особою проходить цілий ряд колоритних у своїй видовій брутальності людей, що загадково гинули після його приходу або відходу: Гренуєва мати, отець Тер'є, годувальниця Жанна Бюссі, мадам Гайяр, чинбар Грімаль, парфюмер Джузеппе Бальдіні... Разом з їхніми смердючими запахами Гренуй вбирав їх прогнилу сутність, нікчемні й глухі душі, стаючи таким, як усі вони, гіршим за них, ненависнішим. Однак геніальність, яких би потворних форм не набувала, потребувала краси і чесноти. Її підпорою були найпринадніші незаймані дівчата, чий духмяні запахи привласнював Гренуй, вимінюючи їх на життя південних красунь.

* Премією імені Л.Курбаса нагороджено Михайла Мельника як режисера, актора, сценографа, перекладача за значний внесок у розвиток національного мистецтва, пошук нових театральних форм.

** В українському перекладі "Запахи. Історія одного вбивці". Роман перекладено Іриною Фрідріх і опубліковано в журналі "Всесвіт" 1993 р., № 11-12.

Ціною наполегливої щоденної і нічної праці, напівтваринного існування, ціною численних вбивств і поневірянь Жан-Батіст домагається свого і тріумфує над світом; кинутим ним у шал божевільної вакханалії. Але це не приносить довготривалої втіхи. Гренуй з жахом спостерігає, як у спричиненій його винаходом, безрозбірливій «любові» люди стають ще бруднішими й нестерпнішими. Тоді він починає розуміти, що виготовлене пекельне зілля не надає сенсу ані світу, ані його виснаженому зухвалому духу. Невдовзі «король» гине найпотворнішою смертю, роздертий і з'їдений у захваті покидьками суспільства. Така «історія одного вбивці», майстерно представлена Михайлом Мельником.

Михайло Мельник у виставі «Das Parfum». Дніпропетровський театр одного актора «Крик». 1996.

«Передавати біль душі...»

Інтерв'ю з актором Михайлом Мельником веде
викладач та журналіст Ірена Коваль.

Кожна обробка оригінального матеріалу (творів Шевченка, Гоголя, Набокова і тепер Зюскінда) відзначається особливим розумінням тексту і відчуттям можливостей його театрального життя. Важливо і сучасно, що Мельник як сценарист не членує уже вторинний текст на ключові тези й кульмінаційні місця. Найдрібніший його компонент має власну рівнозначну з іншими цінність. Тому сам текст в інтерпретації режисера виглядає суцільним, бездоганно сплетеним реченням з усією можливою сукупністю виражальних засобів, що комплексно стимулюють кожен момент дійства. Шурхіт церати, якою обкутана, заволочена сцена, купа воскових паличок, ніби мертвих кісток на поплищі життя, багатофункціональний візок, кожна складова частина якого протягом вистави самостійно грала, цератний кошик, що час від часу ставав осередком магічних дій і перетворень, чарівна куля як знак чистоти і життєвої краси з фіолетовими дзвіночками, зривання яких позначало смерть... - вся сценічна предметність безпомилково працювала на експресивність виразу. Звукові та світлові перепади невимушено вводили у контексти посталих ситуацій, ефекти раптового залучення масок несподівано переключали увагу на задіяну особу, ритміка вже сама по собі відображала характер перевтілень. І здавалося, що навіть слова, їх протяжність і рвучкість, звучність і приглушеність виплескували запахи, які вони називали й описували. Все, що відбувалося на сцені, набирало смислу, захоплювало художньою вишуканістю, елегантною майстерністю.

По закінченні вистави глядачі, як і два роки тому, були зворушені, розчулені, щасливі глибиною побаченого, але водночас розгублені, приголомшені, тривожно задумані. Між рядами, вже на сходах, в гардеробі ковзали питання: «Як себе відчуваєш?», «Чи живий?». Правомірність їх цілком виправдана, адже концентрація душевних і фізичних мук перевищувала найнебезпечніші уявлення і фантазії. Гнітюче враження викликав надзвичайно стомлений і виснажений вигляд актора, аж ніяково було затримувати його аплодисментами, висловлюючи вдячність і розуміння. І тоді подумалося: а як усміхається Михайло Мельник, які вирази мала б його акторська посмішка та осяяні веселістю, легкою іронічністю обличчя й рухи? Чи не забато жахів, відрази, психічних струсів у театральному колі режисера і його глядача? Невже ніколи глибокий талант і майстерність, воля і безмежна фантазія актора не подарують нам інакшу людину - чоловіка без демонічних ознак, некрофільських нахилів та фанатичних поривань, без маніакальності й хворобливості, хтивості й зарозумілості, без паталогічної геніальності, спрямованої на зведення королівства примар? Чи не прийшов час пізнати і показати чоловіка, відкритого до життєдайної любові й ніжності, мудрого і лагідного, доброзичливого й чуйного, спокійного і певного, зважливого й пристрасного, розкутого і грайливого, теплого й милого: чоловіка - Дитину, чоловіка - Людину, чоловіка - Бога. Напевно, віднайдення і втілення такого образу - не менш складне й відповідальне завдання, ніж попередні. Та немає сумніву, Михайло Мельник впорався б із ним. Так хочеться його вдячному глядачеві поєднати з майстром не лише в стражданні, а й у радості.

? Пане Мельнику, як ви потрапили у світ мистецтва, як стали актором?

З дитинства пам'ятаю свого батька. Під час другої світової війни в руках у нього розірвалася міна. Він залишився інвалідом, без обох рук, глухим, без одного ока. Після війни він почав писати картини, а до війни був скрипалем, робив скрипки. Дитинство моє було наповнене чарами української природи: бур'янами, по яких я бігав босий, ставками, солов'ями. Я хотів, як і батько, писати картини, і в дитинстві в мене непогано виходило. Батько читав різні українські твори вголос і його єдине око плакало, я не зовсім розумів, чому, але плакав разом з ним. Думаю, то були мої перші мистецькі сльози, тому що людина-актор мусить бути дуже чутливою до цього світу. Щоб потім передати на сцені біль душі глядачам. По-моєму, мені це покищо вдається. З кожним роком я ставлю собі все складніші завдання, але і відчуваю достатньо сил, аби їх виконувати.

? Як вам вдається творити в теперішні скрутні економічні часи і які перспективи на подальшу працю?

Звичайно, сьогодні в нашій країні основним є що завгодно, окрім мистецтва. У світі «усталених» академічних українських театрів панує Україна ХУІІІ - ХІХ століть. Цей театральний світ не відповідає сьогоднішньому часові. А малим, камерним театрам вижити зараз практично неможливо. Щоб усе це тягти, треба мати не третє й не четверте дихання, а, мабуть, десяте. Ті копійки, які виділяються державою на підтримку театрального мистецтва навіть менші, ніж у так звані часи застою. Це прикро, бо я думаю, що світ врятує, все ж таки, культура... Але, знову таки, за економічними проблемами ми зовсім забуваємо про людину.

? Ваша вистава «Das Parfüm» дуже складна. Розкажіть про неї. З'ясуйте нам цей фантасмагоричний світ постаті Жана Батіста Гренуя.

Це справді дуже складний матеріал, який треба було, як і кожен інший, виносити в собі, пережити. Я не чув, щоб до мене хтось, в тому числі і серед зарубіжних театрів, взявся б поставити цей роман. І я розумію, чому. Роман написаний у стилі цікавої розповіді, і дуже складно знайти підхід до нього, тим більше в театрі «одного актора». В цьому розумінні мені важко, адже я не маю навіть відеокамери, щоб дивитися збоку на те, що роблю. Я мушу тільки відсторонитися своїм другим «я», працювати на сцені актором, і як режисер збоку дивитися на свою роботу. Чому мене звабив цей роман? Бо це дуже висока планка для стрибка режисера, актора, людини, і світ, змальований там, сьогодні волає навколо нас. Адже йдеться про те,